

D

76:5

WALTON
HERBERT

1932

A legnagyobb magyar, Széchenyi István kezdeményezésére 1831-ben megalakult Magyar Tudós Társaság (az MTA elődje) első közgyűlésén elhatározta a helyesírás szabályozását. A terv az 1832-ben megjelent helyesírási szabályzatban öltött testet.

Ezt az elmúlt több mint 150 év során további tíz kiadás követte. A 10. és 11. munkálataiban – a gondozó Helyesírási Bizottság tagjaiként – a nyomdaipar képviselői is részt vettek.

Az első kiadás kibocsátásának 150. évfordulójáról 1982. december 6-án, a Magyar Nyelvtudományi Társaság és az MTA Helyesírási Bizottsága rendezésében, a budapesti Kossuth Nyomda kultúrtermében ünnepi ülésen emlékeztek meg. Erre az alkalomra – a Helikon Kiadó gondozásában, a Nyomdaipari Egyesülés és a Kossuth Nyomda anyagi támogatásával, az utóbbi kivitelezésében – megjelent az 1832-es szabályzat faksimile kiadása.

Ennek miniatűrízált változatát készítette el a debreceni Alföldi Nyomda dolgozóinak közössége, csatlakozva azokhoz a törekvésekhez, amelyek a helyesírás-tudomány alkotó művelőit és a nyomdászok legjobbjait vezérelték a helyesírásnak az adott korszak követelményeivel lépést tartó, fontolva haladó megújításában és ennek tudatosításában.

ISBN 963 02 4743 7

Hasonmás kiadvány.

Üzleti árusításra nem kerül.

Kötésterv: Molnár László

Alföldi Nyomda, Debrecen

Fel. vez.: Benkő István vezérigazgató

MAGYAR
HELYESIRÁS.

6. 788-787. 9

MAGYAR
H E L Y E S I R Á S'

ÉS

SZÓRAGASZTÁS'

F Ó B B S Z A B Á L Y A I.

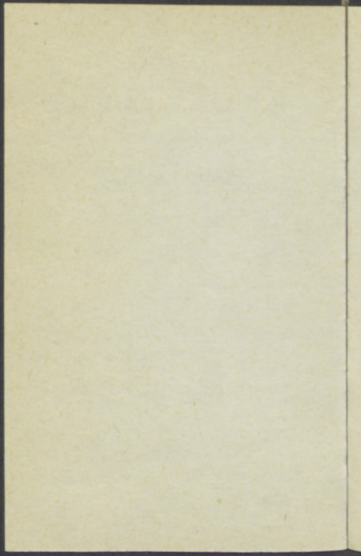
*A' MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁG' KÜLÖNÖS
HASZNÁLATÁRA.*

PESTEN.

NYOMT. PETRÓZAI TRATTNER J. M. ÉS KÁROLYI ISTV.

M. DCCC. XXX. II.

E L Ó S Z Ó.

Minek előtte tökéletesen megvizsgált nagy grammatikát bocsátana ki a' magyar tudós Társaság, a' helyesírásra 's a' nyelv' paradigmáira nézve kívánt bizonyos főbb szabások felett megegyezni; hogy neve alatt kijövendő évkönyveiben, folyóiratában 's hivatalos jelentéseiben, ha más meg más elmék tünnek is ott elé sajátásaik' jeleivel, az egy erkölcsi test' írása' módja, tétovázó és tarka ne legyen. Mindjárt az első nagy gyűlés bizá meg tehát 1831^{ben} Februarius' 23^{dikén} volt ülésében a' nyelvtudomány' osztályát olly vezérjavaslat' készítésére, mellyben a' beszéd' minden részein végig menvén, az így vagy amugy-írás' helyesebb okait példákkal világosítsa meg 's ide tartozólag a' nyelv' szóragasztásait is írná össze. A' második nagy gyűléskor, 1832^{ben} Martzius' 11^{dikén} és 12^{dikén} megvizsgálá az együtt volt Társaság e' javaslatot 's itt következik, a' miben az, fenn említett céljából megegyezett.

Minden időre már meghatározottaknak azonban a Társaság nem vallja e' szabásokat, sőt, ha mit a' folyton folyó nyelvisméret, szavak' lelke és alkatja körül elválasztóbban kifejt, annak előre kiköti későbbi javítását 's ezt magának különösen a' magyar nagy grammatika' készítésébe ereszkedésekorra fenn is tartja.

Nem akarván ennél fogva a' Társaság, az általa megállítottira nézve, egyszer mindenkorra lenni parancsoló, szabadjokra hagyja még tagjainak is, hogy e' szabásokat, midőn tulajdon személyükben állnak elé munkájokkal, általlátásukhoz képest követ-hessék. Gyózzön a' mi jobb! ez a' Társaság' szava, okokkal kíván ő vezetője lenni a' kivilágulás szerint alakuló köz megegyezés-nek, fennhéjázó 's önkényű vezér nem.

A' társaság 2^{ik} nagy gyűléséből, Pesten, Martiusban, 1832.

DÖRRENTAI GÁBOR,
Titkosk.

I.

B É T Ű K.

a, á, b, ca, cz, d, e, é, f, g, gy, h, i, í, j, k, l, ly, m, n, ny, o, ó, ő, ő, p, r, s, sz, t, ty, u, ú, ű, ű, v, z, za.

c, ch, q, w, x, y idegen szavakban, 's a' *ch, w* és *y* régi magyar nevekben használtatnak.

E' helyett a' nyelvtudomány' osztályának tagjai a' Társaságnak következő ajánlatot tevék:

„A' betűkről mindenk előtt azt chajtanók a' tudós Társaság' figyelmébe ajánlani, hogy az észetett *ca, cz, gy, ly, ny, ty, sz, za* betűk helyett újakat 's egyszerűket kellene felvenni, 's a' Társaság' minden írtaiban azokkal élni. Ha régi könyveinkbe, de kivált okigyeleinkbe tekintünk, látni fogjuk, hogy éseink a' magyar hang' kitételével nem keveset vesszédtek. A' georch, dessewffy, sth. eléggé mutatják, hogy írásunk, ha nem olly csodálatosan tarka is, mint némelly europai nyelveké, de alkalmasint csifra, 's hangjai' kitételében gyámoltalan maradt volt; azonban ma már meglehető egyszerűsége szállítatott, annyira, hogy hangjai' sokfélesége mellett is kevés van, a' mit egy betűvel ki ne fejezhetnénk; de ez nem érdemünk, ez éseinkről maradt örökség. Illó, hogy a' mit ék az írástudatlan szászadekban dicséretesen kezdettek, mi a' tökélyesedés' korában tartásuképen végezzük el.

Észetett betűk helyett egyes jelek' kigondolására 's felvételésére, az egyszerűségeen főlál, melly már magában nagy nyereség, még az is sürgető ok lehet, hogy ez

által igen sok írásbeli különbségek egyszerre el lesznek hártva. Így p. o. némsüllyek *cs-szonyt*, *ves-szent*, *fog-gyét*, mások *est-szonyt* stb. írnak 's amazok, mikor szóttagot visznek át, vagy *ves-szent* írnak, a' mi gyökrontás, vagy *ves-szent*, a' mi némi következetlenség. Mind ezen bajok el lesznek hártva, ha *sz*, *gy*, stb. helyébe egy jel vétetik fel; akkor mindének meg fognak abban egyezni, hogy a' kérdéses betűt kettőstetni kell. Hogy azonban e' jelekkel a' vigyázatlanság vagy balértés vissza ne éljen, megjegyezzük, hogy csak a' tűrszókhangok' kitételelre szolgálhatnak, 's általában a' gyöknek soha sem szabad megrontatania. Így: *szül-jön*, *ed-jen* stb. mindenkor *ij*, *ej*-vel írandók és sohasem kettős *gy*-vel, vagy *ly*-el, mert ezek csak ott használthatók, hol megfelelő hangjok a' szóban már eredetileg 's állandóan megvan. mint: *csomó*, *csat*, *gyönyör*; nem pedig olyakban is, melyekben a' lágy hang rögök vagy más összetétel által származik.

A' *de*, *de*, igen ritkán fordultán elő, de a' hangot különben is tökéletesen kifejezés, 's ez egyébként is kettős hang lévén, nem gondolunk helyettük új betűket szükségnek."

Erre ez végeztetett: „Az összetett betűk helyett szolgálható, új, egyes formák' hasznait látván a' Társaság, megegyezik abban, hogy a' nyelvudományi osztály ilyenekről gondolkodván, azokat a' héti ülés' elébe terjessze. Megállapodása után ez egy közre bocsátandó értekezésről fog gondoskodni, melyben ezen lépés' hasznai minden oldalról meg lesznek világosítva, 's az új formák megismérvetve, ajánlva. Az ennek következtében kinyilatkoztatandó vélemények fogják a' Társaság' ebbeli lépéseit intézni."

II.

A' BETŰK: HANGZÓK ÉS MÁSSALHANGZÓK.

A' hangzók vastagok, vagy is mély hanguak, u. m. *a, á, o, ó, u, ú*; és vékonyak vagy is magas hanguak, u. m. *e, é, ö, ő, ü, ő*. Az *é* és *í, í*, közép hanguak; ugyan azért mind a' két osztályu szavakban előfordulhatnak, p. o. *maradél, szerdél, ítal, hitel*, stb.

Minden hangzó ismét vagy rövid, vagy hosszú; a' rövidek közül *i, ö, ő* pontokkal jegyezveinek; a' hosszúk vonással vagy, ha kétpontosak voltak, kettővel: *á, é, í, ó, ú, ő, ő*.

III.

1) A' nemzeti névek megtartják régi írásmódjokat.

2) Azon idegen szavak, mellyek polgári jast nyervén, nálunk az életnyelvbe, ha változatlanul is, általmentek, magyar szavak gyanánt íratnak; például: *fris*. Azok pedig, mellyek bizonyos tudományokban mássók gyanánt fordulnak elő, megtartják eredeti írásmódjokat.

3) A' melly tulajdon névek olly nemzetéi közó tartoznak, mellyek a' *deák* vagy görög betűformáktól és alphabettől felette eltérnek, a' hova a' keleti 'e némelly nyugoti (p. o. *oláh, serbus, illyrus* stb.) nemzetek számítatnak, azok kiejtésüknek leginkább megfelelő magyar módon íraszanak.

4) A' *cs* a' törzsdőszavakban, mint p. o. *csal*, *csin*; *ts* a' ragos összetételekben használtatik, mint:

tarts, költség, tart és *költ* gyökökből. Ugyan ezt kell a' *gy, ly, ny, ty*-ről tartani, melly hangok a' ragasztott szavakban *dj, lj, nj, tj*-vel adatnak, a' mint látni fogjuk.

5) Ha az összetett betűk kettőztetést kívánnak: csak az első kettőztetik, p. o. *asszony*; kivévén, a' hol a' gyökér miatt a' teljes kettőztetés elkerülhetetlen, mint p. o. *vez-*, *enyész-*ből *vezsz-*, *enyészsz-*.

IV.

A' SZÓTAGOLÁSRÓL.

1.) A' több tagú szóban ha két hangzó között egy mássalhangzó van, ez az utóbbi hangzóhoz foglaltatik, p. o. *la-lom*.

2.) Ha két vagy több mássalhangzó szorúl közbe, csak az utolsó vitétik által, p. o. *em-ber*, *lord-rol*.

3.) Az összetett betűk egy hang' jelei lévén, mindenkor az utolsó hangzóhoz csatoltatnak, p. o. *le-lyes*; ha kétszeresen állanak, fele részük az előbbinél marad, p. o. *mulasz-szon*; a' hiányos kettőztetéseknel pedig a' kihagyott betű visszaállítatik, p. o. *vissza* = *vész-sza*.

4.) Minden hangzó egy szótagot tevé, ha több jön össze, akárhol megszakaszthatatik a' szó, p. o. *mie-ink*, vagy *mi-eink*.

5.) A' világos összetételekben úgy választatnak el a' szavak, mint összetételtek, p. o. *el-ered*, *lord-el*.

V.

A' jelek közül, mellyek szavak közé, vagy betűk mellé nagyobb érthetőség' okáért tétetnek, csak kettőt jegyzünk meg. Első a' hiányjel, melly kihagyott betű vagy szótag helyett az azt megelőző betűhöz tétetik. Illyenek: ne hagyj magad' magadat helyett; ház' ura, e' helyett: háznak' ura. A' kihagyott birtokos *nał nał*, 's a' személyragos nevek' rövidített szenvedője megkívánják a' hiányjelt. A' renehagyók, 's a' szokás által régen megállapítottak, mint *engem, téged*, hiányjel nélkül iratnak. Második a' kötjel (kapcsoló jel), melly összekapcsolt szavak közé tétetik, p. o. *öröm-dal*. Azonban ez mindenütt kimaradható, ha csak valamely, kivált új szónak talán zavart okozható elemei meg nem kívánák közbevetését, p. o. *karvas*, és *karvas*, a' mi kis karos hegedűt jelent. Elmúlhatatlanul megkívánatik azonban *ime' kérdő* betűnél: *e*, p. o. *hallo-d-e?* mert ha ez közvetlenül a' szóhoz kapcsoltatik, könnyen zavart okoz, p. o. *embere*, homo illius, és ismét: *embere?* an homo? magában pedig így: *ember e?* minthogy önállólag még csak sejdített értelme sincs, de az *e'* névmutatóval is könnyen felcserélthetetik, szinte nem maradhat. A' kapcsoló jel (*hallo-d-e? látod-e?*) mind ezen bajokat elhárítja. A' többi jelek köz dívat szerint használtatnak.

VI.

A' NAGY KEZDŐ BETŰK.

- 1.) Beszéd', és vers' elején.
- 2.) Pont után, vagy kettős pont után is, ha valamely idegen mondat hozatik fel.

3.) Minden tulajdon neveknél nagy kezdő betűvel élünk, mint szinte midőn valamely név tulajdon névré válik, nagy betűvel kezdetik, p. o. *magyar tudós Társaság*. A' tulajdon nevektől származott melléknevek azonban kis betűvel kezdetnek, p. o. *Pest, pesti*.

4.) A' megszólítás' szavai is, akár rendes címek, hivatalok, akár önképes tiszteletadások, nagy betűvel kezdetnek, u. m. *Felséges Úr! Erdemes Főféru! Király, Táblabíró, Jegyző stb.*

VII.

N É V.

A' név' értelme ragasztás által módosul 'a határozatilik meg. A' ragok minden szónál ugyan azok, 'a csak a' nyelvben uralkodó hangrend szerint változnak mélylyé, vagy magassá a' millyen t. i. a' szó, mellyhez ragasztatnak.

S z e m é l y r a g o k.

A' személyragok az egyes és többes szám' minden személyeinek egy vagy több birtokát jelentik, 'a így következnek:

Mély hanguak.

Magas hanguak.

Egy birtok.

1.) an, en, hangzó után m.	1.) em, em, hangzó után m.
2.) ad, ed, - - - d.	2.) ed, ed, - - - d.
3.) a, - - - ja.	3.) e, - - - je.
4.) ak, - - - ak.	4.) ek, - - - ek.
5.) tek, (a-tek, o-tek) - tek.	5.) tek, tők, (e-tek, i-tők) tek, tők.
6.) (ak, *) - - - jak.	6.) (ek, - - - - jak.
ak, - - - - jak.	ek, - - - - jak.

*) Ezen ragokkal különböztetés, vagy jobb hangzat' kedvéért váltva élhetni, p. o. *átak, hátak, tőtek, arómát.*

Több birtok.

1.) aím,	hangzó után im.	1.) eim,	hangzó után im.
2.) aíd,	- - - - id.	2.) eid,	- - - - id.
3.) aii,	- - - - i.	3.) eii,	- - - - i.
4.) aiaik,	- - - - iak.	4.) eiaik,	- - - - iak.
5.) aiatek,	- - - - itek.	5.) eiatek,	- - - - itek.
6.) aiiik,	- - - - iik.	6.) eiiik,	- - - - iik.

Jegyzet. a.) Hangzók a' szó végén az lit kitett ragok előtt mindenkor (az í-t és ü-t kivéve) megnyújtatnak p. o. munka ezen raggal m így áll össze: munkám.

b.) Az egybirtokú harmadik személyek *ja, je, és jök, jök* toldott ragait néha nem hangzó végű szavak is felveszik, gyakran különbözőtetésül, u. m. *nepa, és nepja; érs, és érje*; gyakran csupa szokásból u. m. *karangja, karagja, e'* helyett: *karaga, karanga*. Ugyan ily szavaknál az *aím, eím* 'stb. az az: több birtokú személyragok is *j*-vel toldatnak meg, *karagjaim* 'stb. Azokban efféle toldásokat, a' mennyire lehet, ritkítani kell.

c.) A' több birtokú ragokat némelly maasalhangzón végződő szavak elly rövidítéssel is vehetik fel, mint a' hangzón végződők, p. o. *barátaim* vagy *barátim*.

d.) Némelly szavak ezen ragok előtt kitökik végzőtagbéli hangzójekeket, némellyek annak ékezetét (accentust) vesztik el, ilyenok az *elem, elem* végzetők, p. o. *látalom, látalmam*; ilyenek az *ies, esem, és lélek, lellem*, a' mi egyszerűsind kurtítást is szenved. Mind ezen szavaknál a' szenvedő, 's többes szám ragai is ugyan e' változást okozzák: *látalmat, látalmak, a' szenvedői* némelly esetekben kivéve, melyly a' rag' hangzóját el is hagyhatja, p. o. *sugarat* vagy *sugárt*.

Némelly nevek a' két hangzó miatt e-t vesznek közbe, ilyenok: *szó, só, só, hó, hó, hó, té, céd, hó, fű, nyú; szaram, sarvam, terem, havam, lavam, lüvem, lüvem, csóccem, kerem; szóm, tóm, tóm, csóm* azints helyesek.

Vő, nő, limbó, erő, mesté stb. az egy birtokú harmadik személyekben kétképen használtathatnak: *nője*, vagy *nefe*, *vejék* vagy *vejék*, *limbója* vagy *limboja*, *mestéjük* vagy *mestéjék*, azóval: mind azok, mellyeknek a' szokás illy nemű eltérést engedett, fölveszik a' rendszer ragasztást is. A' több birtokú ragokban tanácsosabb a' rendszer ragasztás mellett maradni, mert az eltérés az zavart okozhatja, így: *erelim értől* is jöhet, *erőtől* is, *meszím mestől* és *mesőtől*. *Fő* vagy *fő* egyenlőn jök.

A' *darum* és *darcom*, *fenyüm* és *fenycom* egyiránt helyesek; *könyü-től* nem *könyvem*, hanem *könyüm*, és a' kurtított *köny-től* *könyem*.

Helyragok.

Mély hangnak.	Magas hangnak.
1.) leható - - - la.	1.) - - - - la.
2.) megszólató - - - lan.	2.) - - - - lan.
3.) láható - - - lél.	3.) - - - - lél.
4.) kisérlő - - - lez.	4.) - - - - lez. az <i>ü</i> és <i>ö</i> hangján végtag után <i>lön</i> , p. o. <i>estülön</i> .
5.) hatóvató - - - lig.	5.) - - - - lig.
6.) állapító - - - en.	6.) - - - - en; <i>ü</i> és <i>ö</i> hangján végtag után <i>ön</i> , p. o. <i>kesülön</i> .
7.) felható - - - re.	7.) - - - - re.
8.) leható - - - röl.	8.) - - - - röl.
9.) távolító - - - töl.	9.) - - - - töl.
10.) veszteglő - - - nál.	10.) - - - - nál.

Jegyzet. a.) Mind ezen ragok előtt megnyújtatik a' rövid hangzó (az *i-t* és *ö-t* kivéve) p. o. munka-ból helyett írjuk: munka-ból, a' mi hibás ugyan, de már változhatlan.

b.) Ezen ragok közül a' *len* (benn), *lez* (hozza) *mél*, *re*, *röl* és *töl* személyragokat vesznek fel: bennem, benned, benne, bennünk, bennetek, bennök; hozzám,

hozzád, hozzá vagy hozzája; hozzánk, hozzátok, hozzájuk; rám, rád, rája vagy rá, ránk, rátok, rájuk; nálam, nálad, nála, nálunk, nálatok, náluk; rólam, róla, rólatok, rólok; télem, tőle, tőletek, tőlük. A' télem és rólam mutatják, hogy nem *tál-t*, és *rál-t*, hanem *től*, *ról-t* kell írni.

A' *be*, *től* helyett *bele* és *bellül* használatauk külön és személyragokkal, mellyekről alább.

Különféle ragok.

Mély hangnak.	Magas hangnak.
1.) Független birtokos é.	1.) é.
2.) Mássalálló birtokos nek.	2.) nek.
3.) Tulajdonosi - - nek.	3.) nek.
4.) Szemre - - at, ot, -t.	4.) at, ot, hangzó után -t.
5.) Okadé - - - ért.	5.) ért.
6.) Segé - - - vel.	6.) vel.
7.) Földé - - - vé.	7.) vé.
8.) Mutató - - - ol.	8.) ol.
9.) Több szám - - ak, ek, k.	9.) ak, ek, hangzó után -k.

Jegyzet. a.) Valamint az előbbi, úgy ezen ragok előtt is meggyújtatik a' rövid hangzó a' szokott kivétellel.

b.) A' nek, ért, vel, személyragokat vesznek fel illyképen: nekem, neki, nektek, nekik; velem, vele, veletek, velük.

c.) Az ért, érett-ből hozatván össze, a' személyragokkal kétféleképen van szokásban.

d.) A' birtokos nek, kihagyathatik 's helyét hiányjel pótolja: háznak ura vagy hán' ura. Illyeneknél: lábunk alatta vagy láb alatt, nem szükséges a' hiányjel; mert ez utóbbiban az *alatt* független névhatározó, 's ragatlan szót kíván, ragatlanul állván maga is a' szó után; azért hibásak az effélék: víz' közegette, e' helyett: víznek közegette vagy víz közegett.

A' vel és vé olly mássalhangzóvá válnak, millyentől megelőzetnek, *bej*-vel, *bej*-jal; *vee*-vel, *vee*-sal. — A'

melly nevek két, hasonló mássalhangzóval végződnek, midőn *vel, vel, vé, vé* ragok tétetnek hozzájuk, ezeknek *v* betűje kihagyatik, p. o. *csepp-el, mell-el, tett-el*.

A' ragokhoz tartoznak még a' hasonlító *béat*, módmutató *bép, bépén*, 's az időrag *kor*, mellyek csak annyiban különböznek a' többtől, hogy sem magok a' hangrend miatt el nem változnak, sem előttük a' vég hangzó meg nem nyújtatik: Szent István' napjaker, semmikép, máskép, isten' angyalaként stb. Továbbá: a' *kor és bép*, már jelentéselnél fogva is csak némelly hozzájuk illő, az az megféré jelentésű szavakhoz kapcsolathatók.

Vannak összetett ragok is, u. m. *béat* mellyet *en, en, én* rag elől meg p. o. darabonként; és *túl, túl*, mellyet *sz, sz, sz, sz* képző melléknév szokott megelőzni: testestül, lelkestül, házastül. — Ezek természetesen csak a' puzta név után tétethetnek, nem pedig a' többes számú 's személyragok után is.

Az illyek, mint lábu, kezű a' többes szám' ragát egész épségben veszik fel: lábuak, kezűk.

Független névhatározók.

Valamint a' ragok, úgy ezek is a' név' értelmét módosítják, egyedül avval a' különbséggel, hogy ezek a' azó után függetlenül és változatlanul állnak.

Alá, alatt, alól.

Által.

Elé, előtt, elől.

Ellen.

Felé, felől.

Főlé, fölött; felé, felett.

Gyanánt.

Hegyé, hegyett.

Helyett.

Iránt.
 Kivül.
 Közé, között, közül.
 Köré, körül, körül.
 Megé, megett, mögöl.
 Mellé, mellett, mellől.
 Miatt.
 Óta. *)
 Szerint.
 Után.
 Végett.

*) Az óta sem ragasztható.

Mind ezen névhatározók felvesszik az egy birtoku személyragokat, és ugyan *é-* vagy *á-*val végződők p. o. *mellé*, így: *mellém, melléd, melléje, mellénk, mellétek, melléjük*; holott *a'* *melléje* *a'* *mellé* helyett csak *nel* ragoz szó után használható, mint: *fal mellé* vagy *falnak melléje*; vagy midőn igéhez tartozik, p. o. *melléje* *vonulok*, vagy *mellé* *vonulok*. Az *elő*, *főle*, *hegyé*, *közé* helyett használnak ezek is: *előmbe, elődibe, elejébe* stb. *előnkbe, előtökbe, elejükbe, fölömbe, hegyembe* stb.

Az *é* és *á* végűek ezen kérdésre felelnek: *honé?* az *ott, ott* végűek erre: *hol?* az *ól, ól* végűek erre: *honnán?* az *ül: ül* végűek ismét erre: *hol?* Ezért különség van az *alól* és *alúl* között, valamint az *elől*, *előül* között, amazok névhatározók: ezen kérdésre: *honnán?* p. o. *ház elől, szék alól*; emezek igehatározók ezen kérdésre: *hol? mint?* 's olly alkotásnak, mint ezek: *németül, deákül, rosszul* stb. *mellyekről* alább leszen szó. A' *közül* hibás

azokás által lett dívtos a' törvénytzeres közöl helyett, valamint elől az elől helyett.

Vannak névhatározók, mellyek csak ragoa név után tétethetnek, és pedig a.) *on, en, ön* ragoanak után tétetnek ezek: *át, által* (keresztül helyett) *innen, től, kívül, belül, keresztül* p. o. *vizen át, Dunán túl, határon kívül, határon belül.*

Belül, mint megjegyzők, különbözik a' *belől*-től, honnan a' *belőlem, belőled, belőle, stb.* származnak.

b.) *nál* ragot kíván a' fogva: *annál fogva, kezénél fogva*; tétetik *től* rag után is, midőn időtávolságot jelent: *az időtől fogva.*

c.) *hez* ragot kíván a' képest: *ahhoz képest, stb.*

d.) *ra* ragot kíván a' nézve: *arra nézve.*

e.) *vel* ragot kíván az együtt.

VIII.

M E L L É K N É V.

Melléknév vagy főnévből lesz vagy eredeti, mint: *vad, víg, rút, komor.* Mind kettő a' főnevek' törvényeit követi a' ragasztásban.

Főnévből származik melléknév ezen képzők által:

a.) *í, p. o. pest-i, víz-i.*

b.) *as, os, es, és,* ritkábban *is,* hangzó után *s*; az *is, us* már elavultak, 's csak némely tájakon vannak dívtban. Egyébiránt ezen képzőnek hangzól az egy birtokú *isó* személy ragzával egyszerűnt változnak, 's ugyan azon törvények 's kivételek alá vannak vetve, p. o. *hatalmam, gondom, hatalmas, gondos; munkám, munkás.* Az *í* néha kivételt tesz, p. o. *udvari-as, urí-as.*

c.) *v, ű, ú, ű*. Ezen képzők hangzó után könnyebb kimondás végett néha *v-t* vesznek közébe, p. o. *lővő*, 's többnyire egy előttök álló melléknév által lesznek teljes értehuővé, mint: *nagy eszű*, *kemény szívű*; a' régi divatnak, mellyeknek főnevek csak az újabb írók által élesztetett fel, mint: *gyönyörű*, *tanyarű*, *nyomorű* stb. nem kívánnak megelőző segéd melléknévet.

A' főnév ezen képző előtt ugyan azon változásokat szenvedí, mellyeket az első személyi rag előtt.

Tagadó melléknév' képzői: *atlan*, *ellen*, *talan*, *telen*, *lan*, *len*; holott a' két első különböztetésül is szolgálhat, p. o. *gondatlan*, a' ki gondot nem visel, *gondtalan*, kinek gondja nincs, *szemtelen* a' garázda, *szemetlen* a' vak; *vétlen*.

A' melléknév *abb*, *ebb*, *ebb*, hangzó után *bb* (holott a' hangzó megnyujtatik) képzők által hasonlítatik: *nagyobb*, *kisebb*, *tisztebb*. — Néha más-salhangzó után is kihagyatik a' képző' hangzója, mint: *becseseb*, a' hol t. i. a' kimondás fölöttébb nem nehezítetik. Bátor, bátrabb, lator, latorabb, vagy bátorabb, latorabb egyenlőn helyesek. Illyenek még: könnyű, szörnyű: könnyűbb vagy könnyebb, szörnyűbb vagy szörnyebb. — Hamarabb, külebb, belebb, fölebb, lejjebb, alább, stb. A' *leg* hozzáadás a' hasonlítás' legfőbb fokát teszi: legnagyobb.

Néha főnevek is hasonlításnak: emberebb, csodább.

IX.

NÉVMÁS.

Személyes névmások.

Én, szenvedő: *engem* vagy *engemet*; birtokos: *enyém*, többes szám: *enyém*.

Te, szenvedő *téged* vagy *tégedet*.

Ő, *ővé*, *öt*, *ők* (többes szám), birtokos gyanánt szolgál az *ővé*, mellynek többese *ővéi* és *ővéik*, 's amaz több birtokot, ez több birtokot jelent.

Mi vagy *mink*, szenvedő: *minket*, melléknév: *mienk*, *mienk*.

Ti vagy *tik*, szenved. *titeket*, melléknév: *tied*, *tieid*, *tietek*, *tieitek*; mellyek közül a' *tied*, *tieid*-et, inkább *teed* és *teeidnek* kellene írni, mert jelentése szerint oda tartozik.

M u t a t ó k.

Az, ez, amaz, emez, imez, azon, ezen, illy, olly, illyen, ollyan, imillyen, amollyan.

Az, *ez*, 's a' többi z-n végződő névmások rendszeren ragasztatnak, azon különbséggel, hogy mássalhangzók előtt elváltoznak, holott az kettőztetik, p. o. *az*-nak, *ez*-nak, *az*-ból, *ab*-ból, *az*-val, *ez*-val; mondatik: *azzal*, *azzá* is, *akkor*, *ekkor*, *akkép*, *ekkép*, *akként*, stb.

Ugyan ezen változás alá esik az, midőn a' nevek előtt határozó gyanánt áll; de ekkor hiányjelt vesz fel, 's a' név mássalhangzója csak a' ki-mondásban kettőztetik p. o. *a'* gond, *a'* beszéd. — A' független névhatározók előtt is ugyan ezen törvényt tartják a' mutatók: *a'* mellett, *e'* felől, *a'* szerint stb.

Minden egyéb összetételekben mint: afféle, efféle, annyiszor, ennyiszor, a' azóképző' mássalhangzója kettőztetik.

A' többi mutatók rendes ragasztásúak.

V I S Z A T Á T Ó K.

A' viaszatérő névmás: *magam, magad, maga* stb. vagy *en (nen) magam, ten (nen) magad, ön maga, min (nen) magunk, tin (nen) magatok, ön (nön) magok* rendszeren ragasztatik.

V I S Z A M U T A T Ó K.

Ki, melly, vagy a' ki, a' melly, millyen, mi, rendes raguak.

H A T Á R O Z A T L A N O K.

Valamelly, némelly, némi, némienemü, valaki stb.

K Í R D Ó K.

Ki, kicsoda, mi, milly, millyen, kicsoda, melly, mellyik.

X.

S Z Á M N E V E K.

Egy stb. (egyedül, egyenlő, egyenes, mutatják, hogy *egy gy*-vel kell írni).

XI.

I G É K.

Az igék cselekvők, szenvedők 's közép rendűek. Valamint a' neveknél, úgy az igéknél is kétféle (noha elemeiben ugyan azon) ragasztás származik, ú. m. a' mélyeké és magasaké.

A' törzsök, mellyen az igeragasztás épül, mindenkor a' jelentő mód' jelen idejének egyes számú tiszta harmadik személye (a' cselekvőknél a' határozatlan formában) elhagyván tudniillik az *ék-et*, és *en* toldalékot, így p. o. a' *lep-ik*, és *víz-en* igékben *lep* és *víz* lesz a' tiszta törzsök.

Cselekvő ige.

A' cselekvő ige határozatlan vagy határozott jelentésű lehetvén, ugyan azért kétféle ragasztás is.

Jelentő mód.

Jelen idő.

Határozatlan.		Határozott.	
Mély hangnak.	Magas hang.	Mély hangnak.	Magas hang.
1.) <i>ék</i> , (<i>el-ék</i> , - <i>tek</i>)	<i>ék</i> , (<i>el-ék</i> , - <i>tek</i>)	1.) <i>em</i> ,	<i>em</i> , <i>é</i> vagy <i>é</i> hangra tag után <i>em</i> .
2.) <i>esz</i> , - <i>sz</i> .	<i>esz</i> , - <i>sz</i> .	2.) <i>ed</i> ,	<i>ed</i> , <i>éd</i> .
3.) a' törzsök.	a' törzsök.	3.) <i>ja</i> ,	<i>i</i> .
4.) <i>ek</i> ,	<i>ek</i> .	4.) <i>jek</i> ,	<i>jék</i> .
5.) <i>tek</i> , (<i>e-tek</i>)	<i>tek</i> , <i>ték</i> (<i>e-tek</i> , <i>é-tek</i>).	5.) <i>jétek</i> ,	<i>iték</i> .
6.) <i>nek</i> , (<i>e-nek</i>).	<i>nek</i> , (<i>e-nek</i>).	6.) <i>jék</i> .	<i>ék</i> .

Az *s*, *sz*, *z* végű törzsök a' *j* előtt mindenkor vég mássalhangzóját kettőzteti, és a' *j* kimarad: *esedéz-szük*, *fedez-zük* stb.

Jövő idő.

A' jövő idő ezen azótagot veszi fel: *and*, *end* (hangzók után némelyeket kivéve: *vand*, *vend*) 's ragasztása a' jelen időéhez mindenben hasonlít. A' jövő idő még így is fejeztetik ki: a' határozatlan módba tételvén az ige, hozzá adatik: *fogok*, *fogsz*, *fog* stb. Az *and* egészen új igét alkot, mellyet minden többi időn 's módon végig változtathatni.

F í l m ú t t í d ő.

Határozatlan.

Határozott.

Mély hangok.	Magas hang.	Mély hangok.	Magas hang.
1.) ék, (élek)	ék, (élek).	1.) ém, (ém)	ém.
2.) él, (él)	él.	2.) éd, (éd)	éd.
3.) e, (e)	e.	3.) é, (é)	é.
4.) ék, (élek)	ék.	4.) ék, (élek)	ék.
5.) étek, (étek)	étek.	5.) étek, (étek)	étek.
6.) ének, (ének)	ének.	6.) ék, (ék)	ék.

M ú t t í d ő.

1.) ottam, (ottalak)	ottam, (ottalek).	1.) ottam, (ottam)	ottam.
2.) ottál, (ottál)	ottál.	2.) ottad, (ottad)	ottad.
3.) ott, (ott)	ott. *)	3.) otta, (otta)	otta.
4.) ottunk, (ottunk)	ottunk.	4.) ottak, (ottak)	ottak.
5.) ottatok, (ottatok)	ottatok.	5.) ottátok, (ottátok)	ottátok.
6.) ottak, (ottanak), (ottak, (ottanak).	ottak, (ottanak).	6.) ották, (ották)	ották.

*) Az *é* és *é* hangzón végződések után a' magas hangu *ott*, *ottam* stb. ragok helyett *ött*, *öttam* stb. használhatunk, p. o. *küldött*, *gyógyott*, sem: *küldött*, *gyógyott*.

A' múlt időben az *ott* vagy *ott*, *ött* rag' hangzója többnyire elhagyatik, kivéve egyedül ezen időnek törzsökét, ú. m. a' határozatlan egyes számú harmadik személyt, melly ezen rövidítést csak *ott* tűri, hol az a' könnyű kimondással megegyíthető, p. o. az *l*, *ly*, *n*, *r*, mássalhangzók után, valamint a' hangzók után is, mellyekkel összeolvad, mellyek azonban *e-t* is vehetnek közbe (de csak a' harmadik személyben) 's ekkor a' rag megtartja hangzóját, p. o. *nyúl*, *nyúl-t*; *fon*, *fon-t*; *vár*, *vár-t*; *kí*, *kítt* vagy *kívott*. A' *t* végű törzsök megtartja az egész ragot, mikor előtte még egy mássalhangzó van: *mularzt*, *tart*, *fest*: *mularzt-ott*, *tart-ott*, *fest-ott*; egyéb *t* végű igék, mint *ül*, *vet*, *fut*, *jut* (a' megjegyzett harmadik személyt kivéve) teljes ragok is lehetnek, rövidíthetők is: *ütöttem*.

vagy üttem, stb. *Lát, látott*, csak így ragasztható: *láttam, láttál*, stb. *Küldöttem* vagy *küldtem*, *kérdettem*, vagy *kérdtem*, szinte helyesek.

A' múlt idő a' segéd *volt, vala, legyen* igékkel rég múlt időket, a' *volad*-val az ohajtó mód múlt idejét teszi.

O k a j t ó m ó d.

Határozatlan.

Határozott.

Mély hangn.	Magas hangn.	Mély hangn.	Magas hangn.
1.) <i>nék (anék)</i> <i>nélek,</i>	<i>nék (anék)</i> <i>nélek.</i>	1.) <i>ném (aném)</i>	<i>ném (aném)</i>
2.) <i>nél,</i>	<i>nél.</i>	2.) <i>néd,</i>	<i>néd.</i>
3.) <i>ne,</i>	<i>ne.</i>	3.) <i>né,</i>	<i>né.</i>
4.) <i>nánk,</i>	<i>nánk.</i>	4.) <i>nék,</i>	<i>nék.</i>
5.) <i>nétek,</i>	<i>nétek.</i>	5.) <i>nétek,</i>	<i>nétek.</i>
6.) <i>nának,</i>	<i>nának.</i>	6.) <i>nék,</i>	<i>nék.</i>

Ha az ige két mászhangzón végződik, a' *na, ne* rag előtt *a, e* hangzót is vehet körbe, a' mint megjegyeztetett.

Az ohajtó mód' múlt ideje, mint mondatott, a' jelentő' multjából 's *volna* segéd igéből áll.

Parancsoló mód.

Valamint a' jelentő' módnak tiszta harmadik személye, vagy is a' puszta törzök alapja az egész igeragasztásnak, úgy minden időnek határozatlan egyes számu harmadik személye alapja lesz azon idő' többi személyeinek: egyedül a' parancsoló mód szenved kivételt, holott nem a' harmadik, hanem a' második személy vétetik alapul, a' parancsolásnak megtámadó ereje igen természetesen legelőször is a' második személyre vitetvén.

A' második személy rendes raga *j p. o. adj,* *síelj,* stb.

Könnyebb kimondás végett ezen szabálytól el-
 távoznak 1.) azon igék, mellyek *s*, *sz* vagy *z*
 betűvel végződnek; ezeknél a' *j* a' törzsök' végbe-
 tőjéhez hasonlóra változik, ú. m. keres, keresz;
 vadász, vadászsz; rúz, rúzz. 2.) Ha a' törzsök rövid
 végszótagu, 's ez *t*-vel végződik, a' *tj* két *s*-el
 cseréltetik fel, ú. m. köt, köss. Ide tartozik kivé-
 telképen a' lát, láss, és metsz, tetss (a' tetsszik
 igének törzsöke) mellyek a' *met*, és *tet* gyökből
 veszik parancsolóikat illyképen *mess*, *tess* (-él)
 illyen a' lásszik is, melly nem a' lássz-ból, hanem
 a' lát-ból alkot parancsolót, így: lássál, lássék,
 tudniillik: az íkes ragokat felvéván, mellyekről
 alább leszen szó. 3.) Ha a' törzsök végső *t* betűjét
s, *sz* előzi meg, a' *t* kimaradván, ezek kettőzöttenek;
 p. o. szalaszt, szalaszsz, fest, fessz. 4.) Ha az ige-
 törzsök hosszú szótagon, 's ez *t*-vel végződik, a' *t*-hez
j helyett (az imént említetteket kivéve) *s* adatik,
 ú. m. ront, ronts; tát, táts; tanít, taníts. Ezen
 ige: *veszt*, minthogy többféleképen íratik u. m. ve-
 szet, veszt, veszeszt, veszejt; különböző végszótagu
 szerint különb parancsolókkal is bír: vessz, vesszsz,
 veszits, veszeszsz, veszejts. 5.) Ha az ige *sz*-szel
 végződik, de az nem tartozik szorosan a' gyökhöz,
 sem az igeragsztásban alapúl nem szolgál, az *sz*
 kihagyatván, az előtte álló hangzó megnyujtatik,
 's ragúl *gy* adatik hozzá p. o. hígy; a' megnyujtott
 hangzó a' többi személyekben ismét megrövidül.
 Rövidség' okáért megemlítünk itt némelly közép
 rendű igéket is, mellyek szorosan ide tartoznak,
 azon különbséggel, hogy hangzóik meg nem nyuj-
 tatnak, mivel *il*-es raguak lévén, már ez által is
 egy tagnál többől állanak, 's a' megnyujtást, mint

a főlebbi egy tagú szók, hathatóbb kimondás végett meg nem kívánják. Illyenek: eszik, iszik, aluszik, fekszik stb. mellyek' törzsökei: esz, isz, alusz, feksz; parancsolóik: egyél, igyál, alugyál, feksyél; némelly ide tartozó igék, ú. m. esküszik, nyugoszik (nyugszik) cselekszik, nem ezen törzsökből, hanem a' szokatlan vagy legalább ezeknél szokatlanabb igékből: esküdik, nyugodik, cselekedik stb. veszik parancsolóikat: esküdjél, nyugodjál, cselekedjél; illyenek még: törekszik, haragszik, melegsik stb.

Parancsoló mód.

Határozatlan.

Határozott.

Mély hangnak.	Magas hang.	Mély hangnak.	Magas hang.
1.) jak, (jalek)	jek, (jelek).	1.) jam,	jam.
2.) j, *)	j.	2.) jad,	jad.
3.) jon,	jon, 2 d és hang- zóu szóttag után jón.	3.) ja,	je.
4.) junk,	jünk.	4.) juk,	jük.
5.) jatek,	jetek.	5.) jütek,	jütek.
6.) janak,	jének.	6.) jük,	jük.

*) A' kivétel alá tartozó igékben a' j helyett mindesütt azon hangzó tétetik, melly végszóttagához képest a' főlebbi számban meghatározottatott.

A' határozott ragasztásnak egyes számu második személyben, ha az a' könnyű kimondással nem ellenkezik, a' ja, je kimaradván, csak a' d marad meg, p. o. adjad, add; mondjad, mondd, stb. Ezen rövidítésnél ha a' j helyett valamelly mássalhangzó kettőtétetve áll, annak egyike szinte kihagyatik, p. o. köd, köss, kössed, kösd

A' j-t pótelő gy, d-re változván, az elszámlált igékben a' d kétszeresitetik, p. o. tedd, vedd, aludd, stb.

Határozatlan mód.

Ennek raga: ni, vagy két mássalhangzón végződő igékben: eni, eni.

A' határtalan mód a' magyarban meg is személyesülhet, a' személyragokat a' *ni*-vel összeragasztván, illyképen:

Mély hangok.		Magas hangok.
1.) nem (nem)		1.) nem (nem) <i>nöm</i> } <i>nö</i> , <i>ö</i> hang- <i>nöd</i> } <i>nön</i> végtag után.
2.) ned,		2.) ned. <i>nöd</i>
3.) nie,		3.) nie.
4.) neek,		4.) neek.
5.) notok,		5.) notok. <i>nötök</i> .
6.) niek,		6.) niek.

A' *nöm*, *nöd* és *nötök* a' megjegyzett esetben csak olly igéknél divatos, mellyek a' *ni* rag elébe *e* betűt nem vettek, ú. m. *ül*, *öl*, *ülnöd*, *ölnöd*; különben *ned* és *netek* használhatnak; innen van, hogy p. o. küldni-ből, *küldnöd*, *küldnötök*; küldeni-ből *küldenöd*, *küldenetek* származik.

R i e s z e s ü l ő k.

J e l e n i d ő.

e, hangzó után *é*.

é, hangzó után *é*.

M u l t i d ő.

ott, -t.

ott, ott, -t.

A' múlt idő tökéletesen megegyezvén a' jelentő mód' mult idejével, az ott elmondottak erre is illenek.

J e z e m i d ő.

andé, hangzó után *andé*.

andé, *andé* *)

*) Az *e*, *i* végű igék *e* nélkül ragasztatnak, p. o. *leandé*, *leandé*.

Á l l a p a t j e g y z ő k.

1.) *ván*

ván.

2.) *va*

va.

Jegyzet. A' mint már helyenként érintett, megjegyztetik, hogy a' hangzó végű törzsek minden hangzóval kezdődő ragok előtt vagy *e*-t vagy *é*-t kösbe, megrövidülvén a' 'törzsek' hangzója (az *i*-t kivéve, melly csak sem mindenütt kétes) p. o. *jó*, *jörök*; vagy összeolvad, mint

júz, jött, stb. A' régies lón, tón, vón, vin, hün felmultak, illy rövidítések a' *le, te, ve, vi, lí* vagy *ku* gyökekből.

A' cselekvőből még rendszeren tehető és mivellettő igék alkottatnak, amazek: hat, het, emenek: tat, tet, at, et képzők által ad-hat, ad-at; fut-hat, fut-tat stb.

Az *u, é* a' törzsök' végső tagában, ha különben mielőndűtt rövid is, többnyire megayujtatik; terül, vorul, hús, csúsz, úz, hál stb.

S z e n v e d ő i g e.

A' szenvedő a' mivellettő igéhez ezen azótagot toldja: *ül, 's* így a' szenvedőnek képzője: *atik, etik*, vagy *fatik, fetik*, p. o. ad, adat, szenvedő: adatik.

Midőn a' szenvedő ige tehetővé lesz, a' *hat, het* képzőket nem utól, hanem az *ül* előtt veszi fel, p. o. adat-hat-ik.

Ragai és ragasztásának törvényei ugyan azok, mellyek a' cselekvő határozatlan vagy is törzsökös alaké, kivévén a' következő időket, ú. m. jelentő mód' jelen, fél múlt, és jövőndő idejét, a' parancsoló módot, az ohajtó mód' fél multját; ezeket is pedig csak az egyes számban.

J e l e n t ő m ó d.

J e l e n i d ő.

Mély hangnak.	Magas hangnak.
1.) em,	1.) em.
2.) el,	2.) el.
3.) ik,	3.) ik.

A' jövő idejé, mint a' jelen való.

F é l m ű l t i d ő.

1.) em,	1.) em.
2.) el,	2.) el.
3.) ik,	3.) ik.

O h a j t ó m ó d.

1.) em,	1.) em.
2.) el,	2.) el.
3.) ik,	3.) ik.

Parancsoló mód.

- 1.) *s- san,*
2.) *s- sál,*
3.) *s- sék.*

- 1.) *s- san.*
2.) *s- sél.*
3.) *s- sék.*

Az itt előadott ragokat kivéve, minden egyéb a' cselekvők' ragasztását illető szabályok 's kivételek ide is alkalmazandók. Innen van, hogy a' szenvedő' törzöke *t*-vel 's rövid szótaggal végződ-
vén, a' *t-j* helyett *s-t*-el pótoltatik.

Midőn a' szenvedés nem nyilván külső ok által hozatik elő, hanem mintegy belsőképen, 's bel okokból származik, vagy látszik származni, hol a' szenvedés' okaira nem ügyelve szólunk, a' cselekvő ódiá, ódiá képzőt veszen fel. E' szerint valamint hibásan mondanók: a' török meggyőződött az orosz által, szintúgy hibás volna ellenben így szólani: a' gondolkozó elme meg nem győzetik a' halhatatlanságról; amott *meggyőzetett*, itt *meggyőződik* állnak egyedül helyesen. Így mondjuk: becsapódik az ajtó; mert úgy látszik, mintha ön erejéből tenné ezen mozgást.

Közép igék.

A' közép igék vagy *ik*-esek, vagy *ik*-telenek; az *ik*-telenek mint: fut, jó, stb. a' cselekvők' határozatlan formája — az *ik*-esek a' szenvedők szerint ragasztatnak.

Mind a' két rendű közép igék cselekvőkké is válhatnak (az *ik*-esek némelly kivétellel), 's felveszik a' határozott értelem' ragait is; a' határozatlanban a' főlebb adott szabályt tartván.

Az *ik*-esek közül azok, mellyek' törzökéhez az *ik* elmaradhatatlanul kötve van, millyenek: gondolkozik, elmélkedik, aluszik, stb. a' szenvedés'

ragait változatlanul megtartják oly mondasokban; hol az *élet* a' szokás a' törzsoökből kihagyja, az *Ige* minden egyéb időkben 's módokban is cselekvőleg ragasztatik, m. p. o. megesz a' farkas, parancsolólag: egyen meg (nem, egyék meg) a' farkas stb.

Vannak oly közép igék' törzsoökei, melyekben az *íá* az ingadozó divat szerint majd jelen van, majd kihagyatik, millyenek: *omol*, *omlik*, *bomol*, *bomlik*, *romol*, *romlik*, *tündököl*, *tündöklök*, 's több effélék, melyek, minthogy két törzsoökök, ragasztások is kétféle, 's bennök a' zavar az által távoztatik el, ha az *omol*, *romol*, *bomol*, stb. a' kétes helyeknél megtartják hangzóikat, midőn az az *íá* előtt kihagyatik, p. o. *omol*, *omlik*, *fél multjok*: *omolék*, *omolál*, *omola*; *omlám*, *omlál*, *omlék* stb.

Ilyenek még: *tún*, *túnik*, *vál*, *válík*, *szún*, *szúník*, *tenyész*, *tenyészik*, *enyész*, *enyészik*, *villan*, *villanik*, *robban*, *robbanik*, *úsz*, *úszik*, *mász*, *mászik*, *csúsz*, *csúszik*. Ezek kétképen ragaszthatók.

Ezek: *foly*, *rogy*, *hull*, *lép*, *ik-telenül* ragasztassanak.

Múl, *nyúl*, *hibáz*: cselekvők; *múlik*, *nyúlik*, *hibázik*: közép rendűek.

Legtöbb nehézség mutatkozik azon igéknél, melyek *az*, *ez*, *őz* képzők által származnak, ezekről talán a' következendőket lehetne megállapítani:

a.) Azon igék, melyek a' kitett képzők által *íá*-es igékből alkottatnak, rendszerint a' származékban is *ik*-kel toldassanak, p. o. *álmodik*, *álmodozik*. Ide tartoznak, melyek ezen összetett képző által

adoz, edez ugyan *ik-es* igékből lesznek, p. o. romlik, romladozik, bomlik, bomladozik, törik, töredezik, nyílik, nyíladozik.

b.) Melly igék *ik-telen* törzsökből *adoz, edez, az, ez, őz* képzőkkel származnak, a' származékban is inkább *ik-telenek* maradjanak, p. o. marad, maradoz, szakad, szakadoz, fúlad, fúladoz, izzad, izzadoz, ing, ingadoz, reng, rengedez, hervad, hervadoz, szárad, száradoz stb. Mindazáltal az iró' ízletére bízatik egyes esetekben mindkét rendbeli igékkel *ik-esen* vagy *ik-telenül* élni.

c.) Midőn illy igék nevekből képeztetnek, ha csak nem nyilván cselekvő jelentésűek, *ik-vel* toldassanak. Innen ezen névből: por, a' porol, poroz igék cselekvők, a' porlik és porzik közép rendűek; illy különbség van a' vérez és vérzik között; virágnik és virágoz (-fel).

Rendhagyók és hiányosok.

Vagyon, van.

Én vagyok, te vagy, ő van (vagyon), mi vagyunk, ti vagytok, ők vannak (vagnak). Egyéb időit a' val és vol törzsökből kölcsönözi: vala, volt, volna, való, 'a ezen igéből: lesz, t. i. legyen, lenni stb.

Nincs, nincsen, nincsenek. Sincs, sincsen, sincsenek.

Megy, megyen, mén.

Én megyek, te mégy (mész), ő megy (megyen, mén), mi megyünk, ti mentek, ők mennek. Egyéb időket a' men törzsökből veszen.

Lesz, tess, vess, vész, kísé.

Leszek vagy lészek, leszsz vagy lészsz, 'a rövidítve: léssz, leszzen vagy lésszen. Többes szám

leszünk, leszték, lesznek. A' vessz és tessz hasonlóképen ragasztatnak. Hiszek, hiszesz, hisz vagy hiszen, stb. Ezen igék inkább hiányosak mint rendhagyók, 's minden rendetlenségök csak abban állana, hogy különböző törzsokből vesszik ragasztásukat. Így a' jelentő mód' jelen ideje vétetik a' főnn kitett törzsokből: lesz, tessz stb.; minden egyéb módok 's idők pedig vétetnek ezen pusztá gyökökből: *le, te, ve, vi, hi*; a' fél múlt: leve, teve, veve, vive, hive, vagy az *ön* névmással megtoldva, 's a' pótló *r*-t kihagyva: lön, tön, vön, lőnek, tőnek, vőnek. A' régieknél *vün* és *kün* is divatban voltak. Múlt idő: lett, tett, vett, vitt, hitt. Jövő idő: leend, teend, veend, viend, hiend. Parancsoló: légy, tégy, végy, vígy, hígy. Rézesülő: levő, tevő, vevő, vivő, hívő; leendő stb. Innen képeztetik a' tehető ige is: le-het, te-het, ve-het, vi-het, hi-het; valamint a' mivellettő is: te-tet vagy tétet, ve-tet vagy vétet, vi-tet, hi-tet, 's a' főnevek: lét, tét, vét vagy vétel, vitel, hit, hitel. Az ohajtó' félmúltja 's a' határtalan mód ezen megtoldott gyökökből vétetnek: len (le-ön) ten, ven, vin, hin; lenne, tenne, venne, vinne, hinne; lenni, venni, vinni, hinni.

Idő tartoznak: némelly *ül*-es igék is, mellyeket *asz, osz, essz, üsz* képzők előznek meg, azon különbséggel, hogy ezek némelly időket olly törzsokből is kölcsönöznek, hol az *asz, essz* stb. szótagok helyett; *ad, od, üd, ed* stb. képzők állanak, p. o. aluszik, nyugosszik, esküszik, feküszik, cselekeszik, törekeszik stb.

Az efféle igék: lehel, kedvel, szível, stb. egy *l*-lel iratnak.

Ilyenek mint: zöldellik, kékellik, stb. két *l*-lel.

Az igék, midőn némelly igehatározókkal összetételnek, mellyek: *meg, föl, le, ki, be, el*, minden kötjel nélkül kapcsolhatnak; elválaszthatnak azonban, ha az igehatározó, az értelem úgy kívánván, hátra tételik.

XII.

IGEHATÁROZÓK.

Ezekből csak azokat jegyezzük ki többnyire, mellyek' írásmódja felől kérdés támadhatna.

Ezen kérdésre: hol? fenn vagy fenn, benn, kinn, lenn. Ellenkezőnek látszik ugyan, hogy a' benn mint rag egy *n*-nel, mint külön álló két *n*-nel iratik, de arra látszik hajlani a' nyelvvezetés, hogy némelly egy tagú szavakat nagyobb hatásig végett megnyujtsion; a' *lenn* szót egyébiránt az is védi, hogy az a' személyragok előtt is két *n*-nel mondatik: bennem, benned, benne stb.

Aldl, fölül, elől (az elől helyett hibás szokásból elől használtatik), hátul, kívül, belül, innen túl, itt, ott, itten, ottan, sehol, sehonnán, szanászét, szerte széllel, messze, távol, közel stb.

A' *föl* és *fel* minden származékaiban majd *e*-vel, majd *é*-vel használtathatik, a' mint azt a' szebb hangzás vagy különböztetés megkívánja, így a' fenn, fenn, a' kinn, kinn is mind a' kétképen használhatók.

Ezen kérdésre: hova, merre, melly felé? ide, amoda, idébb, amodább, erre, arra, messze, messzire, mindenüvé (e) vagy mindenhova, sehova, (mindenhová, sehová) föl vagy fel, alá, le, stb.

E' kérdésre: honnan? innen, onnan, fölülről, másunnan vagy máshonnan, messzünnen, mindennünnen.

E' kérdésre: meddig? addig, eddig, mindig, örökön, örökké, örökéig.

Mikor? akkor, ekkor, most, mostan, ezentúl, aztán, hajdan, rég, régen, régente (n) eleinte (n), ifjanta (n), soha, mindenha, taval, annak utána, mindjárt, déleat, estve vagy este, éjszaka, éjjel.

Igehatározók alkottatnak még a.) melléknevekből: *an, on, en, ön*, hangzó után *n* képzőkkel, mint: bátran, röviden, rögtön, nőttön.

b.) *ül, ül* képzőkkel fő és melléknevekből, p. o. rosszul, emberül, stb.

c.) Számnevekből 's rokon jelentésűekből, ezen képzőkkel: *szor, szer, ször*, p. o. kétszer, háromszor, ötször, ötödször stb.

Jegyzet. Az *on, en, en (ön), ül, ül* képzőkre a' ragoznál tett észrevételek szinte illesek. Innen ámbár mondhatók: bátoran, még is szokottabb: bátran; ilyenek: jól, ebből jóúl; bőven stb., könnyű, szörnyű, ifjú, szomjú véghangszókat el is hagyhatják: könnyes, szörnyen, ifjan, szomjan stb.

XIII.

K Ö T S Z Ó K.

És vagy hiányjellel 's, *is, meg, ismét; nem* és *sem* tagadók; *ne* és *se* tiltók. Akár vagy akár, mihelyt, mihelyest, annál, mennél vagy minél.

XIV.

INDULATJELEK.

Ah, oh, bah, hajh. vajh. vajmi, vajki, valljon! beh! hé, hejh, no, nosza, ej, ejnye, ahha stb.

D

78:5

76:5

D

76:5